

Unnið á þríþættum vanda

UMRÆÐAN

Ingibjörg Sólrún Gísladóttir skrifar um efnahagsmál

Á undanförunum mánuðum hefur orðið verulegur viðsnúningur í efnahagsmálum landsins. Eftir sex ára þensluskeið eru blikur á lofti. Verðbólga, háir stýrivextir og takmarkaður aðgangur að erlendu lánsfé bitnar á kaupmætti og greiðslubyrði almennings og rekstri og fjárfestingum fyrir-tækja.

Ástæða er til að hafa áhyggjur af þessari stöðu og nálgast hana af raunsei og ábyrgð. En skilningurinn og samúðin má ekki snúast upp í sjónhverfingar og hræsni þar sem kallað er eftir patentlausnum sem ekki eru fyrir hendi. Þegar erfiðleikar stöðja að, hvort sem er í lífi einstaklinga eða samfélaga, er ekki nema eitt að gera og það er að vinna sig í gegnum þá stig af stigi. Það er engin einföld lausn til.

Það er ekki skolið á efnahagslegt óveður á Íslandi þó að ýmsir váboðar blasi við. Hér eru enn mörg merki um þenslu fremur en samdrátt. Mælt atvinnuleysi er enn mjög lítið eða 1,2% þó að uppsagnir hafi aukist, neysla er enn mikil, lítill samdráttur í dagvöruverslun og viðskiptahalli enn til staðar. Hitt er viðbúið að atvinnuleysi aukist þegar líður á veturinn og gjaldþrotum fjölgi.

Lausafjörvandinn

Við stöndum frammi fyrir þríþættu verkefni. Í fyrsta lagi lausafjörvanda bankanna sem stafar einkum af skorti á lánsfé á alþjóðlegum mörkuðum. Vandinn bankanna er ekki skortur á eigin fé, og nýtt álagsspróf Fjármálaeftirlitsins sýndi að þeir eru nokkuð vel í stakk búnir til að takast á við vandann. Seðlabankastjóri Bandaríkjanna líkti stöðunni á alþjóðlegum mörkuðum við náttúruhamfarir. Bankarnir og ríkisvaldið verða sameiginlega að glíma við þennan vanda. Bankarnir þurfa sjálfir að halda áfram að afla sér erlends lausafjár og losa um eignir þar sem það er hægt. Þeir þurfa að halda áfram að afla sér innlána á erlendum mörkuðum. Þeir þurfa að hætta að skerða starfsfé sitt með óhöflegum bónus- og arðgreiðslum sem ekki er hægt að réttlæta við núverandi aðstæður. Ríkisvaldið fyrir sitt leyti á að halda áfram að efla gjaldþrotforðann með erlendra lántöku eftir því sem færi gefst. Það getur verið kostnaðarsöm aðgerð og þarf því að sæta lagi til að tryggja hagstæðustu kjör sem völ er á. Seðlabankinn þarf að halda áfram að leita eftir gjaldmiðlaskiptasamningum við erlenda seðlabanka. Ríkisstjórn, bankarnir og Seðlabankinn þurfa að stilla saman strengi eftir því sem fært er varð-

INGIBJÖRG SÓLRÚN GÍSLADÓTTIR

andi erlenda lausafjáröflun.

Verðbólguvandinn

Í öðru lagi stöndum við frammi fyrir hárra verðbólgu og umtalsverðum verðbólguvæntingum. Verðbólgan stafar fyrst og fremst af þeirri gengislækkun sem hefur orðið frá áramótum og hækkun á erlendum mörkuðum á eldsneyti og matvælum. Meðan verðbólgan er í tveggja stafa tölu og kjaramál í ákveðinni óvissu er ekki líklegt að Seðlabankinn lækki stýrivexti. Hjöðunarferli í okkar ofþanda hagkerfi er óumflýjanlegt. Þensla og hagvöxtur undanfarinna ára var ekki drifinn áfram af aukinni framleiðni heldur fyrst og fremst af skuldssetningu og innflutningi á erlendu vinnuafli.

Það er ekkert sem getur komið okkur út úr þessum vanda annað en samstillt átak um að halda aftur af verðhækkunum eins og kostur er, skera niður útgjöld og draga úr neyslu. Það sem myndi þó kannski skipta mestu máli í þessu sambandi og gæti skapað aðstæður fyrir því að vaxtalækkunarferlið

Það er ekkert sem getur komið okkur út úr þessum vanda annað en samstillt átak um að halda aftur af verðhækkunum eins og kostur er, skera niður útgjöld og draga úr neyslu.

gæti hafist er ef aðilar vinnu-markaðar og stjórnvöld kæmu að einu borði nú á haustmánuðum til að sammælast um hvernig eigi að takast á við þá staðreynd að forsendur kjarasamninga virðast brostnar. Mikilvægt er að nýta haustið vel til að undirbúa ráðstafanir þó að kjarasamningarnir kveði á um að forsendur skuli metnar í febrúar.

Ýmsir kalla nú á fráhrarf frá nógildandi peningastefnu og vilja að Seðlabankinum sé sett ný markmið. Hvað sem fólk finnst um erfiða stöðu á fjármagnsmörkuðum og hátt vaxtastig hér á landi hefur engum tekst að benda á betri leið í peningamálum, til skemmri tíma lítið, en að fylgja nógildandi peningastefnu til þrautar. Það er eina skynsama leiðin í glímunni við verðbólgu á bráð. Akall um ótímabært fráhrarf frá markaðri stefnu er ábyrgðarleysi og ávísun á enn meiri óstöðugleika. Rétt er að hafa samúð með erfiðum rekstraraðstæðum fyrirtækja, en atvinnulíf-ið verður engu bættara ef gengið fellur frekar en orðið er og tveggja stafa verðbólga verður viðvarandi. Sterkt samband vaxta, gengis og verðlags verður ekki umflúið með óskhyggjuna eina að vopni.

Gengisvandinn

Í þriðja lagi er verkefni okkar að vinna að efnahagslegum stöðug-

UPPBYGGING „Þensla og hagvöxtur undanfarinna ára var ekki drifinn áfram af aukinni framleiðni heldur fyrst og fremst af skuldssetningu og innflutningi á erlendu vinnuafli,“ segir meðal annars í greininni. FRÉTTABLAÐIÐ/VILHELM

leika og langtímahagvexti. Sveiflur í íslensku hagkerfi eru allt of miklar og skapa meiri óvissu í rekstri heimila og fyrirtækja en eðlilegt er. Á að hluta til rót sína að rekja til gjaldmiðilsins nýtur ekki trausts. Verð hans sveiflast einfaldlega of mikið til að fjárfestar eða aðrir vilji undirgangast fjárhagslegar skuldbindingar eða binda við hann verðmæti til lengri tíma. Þess vegna erum við með verðþrygginguna.

Hvað er til ráða? Annars vegar er mikilvægt að móta stefnu til framtíðar um nýtingu orkuauðlinda og orkufrekan iðnað. Sú stefna á meðal annars að byggjast á rammaáætlun um verndun og nýtingu náttúrusvæða. Nýting auðlindanna er ekki hagstjórnar-ákvörðun til skamms tíma. Orkuauðlindirnar hlaupa ekki frá okkur. Verðmæti þeirra og eftirspurn eftir þeim er líkleg til að aukast fremur en hitt. Með orkusölusamningum er verið að binda sig til margra áratuga og mikilvægt að besta mögulega verð fáiast og kaupendur séu ekki of fáir. Miklir hagsmunir eru í húfi og við megum ekki stjórna af skammtímasjónarmiðum.

Hins vegar þarf að móta stefnu í gengismálum og stjórn peninga-

mála. Sterkar vísbendingar eru um að nógildandi fyrirkomulag sé ekki það ákjósanlegasta og því nauðsynlegt að fram fari ítarleg og vönduð úttekt á framtíðarfyrirkomulagi peningamála við fyrsta tækifæri. Margar hugmyndir og tillögur hafa komið fram sem eflaust verða ígrundaðir í slíkri vinnu. Þá hafa sumir kallað eftir því að verðbólgu-markmiðið verði kallað að svokölluðum „íslenskum veruleika“. Það þýðir á mannamáli að verðbólgu-markmiðinu verði annað hvort vikið til hliðar tímabundið eða að Seðlabankinn fái fleiri markmið, svo sem hátt atvinnustig, viðskiptajöfnuð og gengisstöðugleika, sem hann svo vegur saman. Slíkar hugmyndir hjálpa Seðlabankinum afar lítið í þeirri viðleitni sinni að draga úr verðbólguþessu, því þær draga verulega úr trúverðugleika hans til að framfylgja aðhaldssamri peningastefnu í framtíðinni í því skyni að halda aftur af verðbólgu. Það kann vel að vera að Seðlabankinn eigi við trúverðugleikavanda að stríða en lausnin á þeim vanda getur ekki falist í því að gera markmið hans flóknari eða loðnari. Hættan er einkum sú að með fleiri markmiðum muni stað-

festu og gagnsæi hraka og því verði enn erfiðara en ella fyrir markaðsaðila að mynda sér skynsamlegar væntingar um aðgerðir Seðlabankans. Vandinn er sá að það er aðeins eitt megin stjórn-tæki til ráðstöfunar, stýrivextirnir. Allir ættu að skilja hversu erfið og ófyrirsjáanlegt það er að stefna að mörgum markmiðum á sama tíma með aðeins eitt stjórn-tæki að vopni.

Reynsla Íslendinga af fljóttandi gengi með verðbólgu-markmiði getur þó ekki talist góð til lengri tíma lítið og því full ástæða til að unnin verði ítarleg úttekt af reynslu undanfarinna ára af fær-ustu sérfræðingum. Allar líkur eru þó á því að niðurstaða slíkrar greiningar verði ekki sú að veikja verðbólgu-markmiðið frá því sem nú er. Eina raunhæfa leiðin, önnur en sú að halda áfram á sömu braut, er að gerast aðili að traustu myntbandalagi og þar hlýtur Efnahags- og myntbandalag Evrópu helst að koma til greina.

Þetta er ekki hagstjórnaraðgerð til skamms tíma heldur mikið hagsmunamál til lengri tíma.

Höfundur er utanríkisráðherra og formaður Samfylkingarinnar.

Í BÍTID

kl. 6:50 alla virka daga

BYLGJAN

- ALLIR ERU AÐ HLUSTA! 989